MỘT ĐỜI THẮP TÌNH

Đọc Một Cuốn Sách
Để Gặp Một Người Bạn

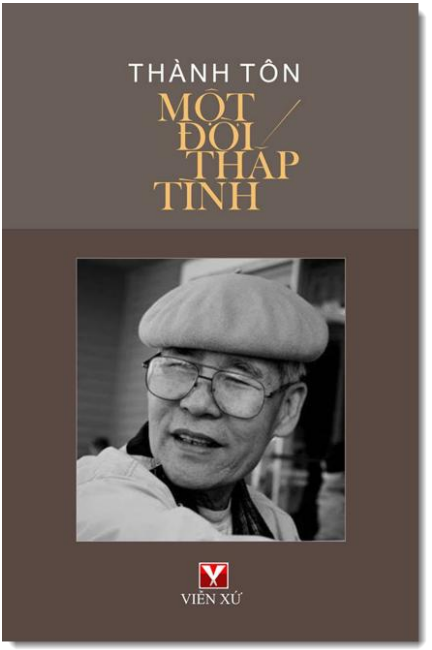

Có những người bạn, càng quen lâu, ta càng khó viết về họ. Không phải vì không có gì để viết, mà trái lại, vì có quá nhiều điều để viết. Một con người có thể được nhìn từ nhiều phía: một nhà thơ, một người mê sách, một người làm sách bằng tay,

một người sưu tầm những thứ người khác tưởng đã mất; một người bạn, một người anh; và, trong trường hợp Thành Tôn, còn là một người mà tôi có thể gọi bằng một chữ rất cũ mà ngày nay hình như ít dùng: bạn vong niên.

Cho nên, khi cầm trên tay *Một Đời Thắp Tình*, tôi có một cảm giác hơi lạ. Tôi biết Thành Tôn từ lâu, nhưng cuốn sách này lại khiến tôi gặp anh thêm một lần nữa. Lần này, không phải gặp anh ở một quán cà phê, không phải trong một câu chuyện sách vở, cũng không phải bên một chồng sách cũ hay những món đồ nghề đóng sách quen thuộc. Tôi gặp anh qua mắt của những người khác. Và càng đọc, tôi càng thấy một điều khá thú vị: *mỗi người dường như biết một Thành Tôn khác nhau, nhưng những Thành Tôn ấy, rốt cuộc, lại là cùng một người*.

... Từ một tập thơ đến một đời người

Nhan đề *Một Đời Thắp Tình* trước hết gợi cho người đọc nhớ tới *Thắp Tình*, tập thơ đầu tay của Thành Tôn. Đó là một cuốn sách có một lai lịch rất đặc biệt.

Trên bìa sách ghi rõ:

> "Thắp Tình
> Thơ Thành Tôn
> Ngưỡng Cửa xuất bản
> Tác giả trình bày bìa,
> sắp chữ, đạp máy in và đóng
> Xong ngày 06.08.69."

Chỉ mấy dòng ấy thôi cũng đủ làm người yêu sách tò mò. Bởi năm 1969, một nhà thơ trẻ không chỉ làm thơ mà còn tự tay trình bày bìa, sắp chữ, đạp máy in, đóng sách và hoàn tất tác phẩm của mình.

Nói cách khác, Thành Tôn không chỉ viết *Thắp Tình*. Anh *làm ra nó.* Từ ý tưởng đến vật thể, từ câu thơ đến trang giấy. Có lẽ vì vậy mà hơn nửa thế kỷ sau, khi đọc *Một Đời Thắp Tình*, ta mới thấy chữ "thắp" trong nhan đề không phải là một chữ đặt cho đẹp. Nó gần như là một động từ đã theo Thành Tôn suốt đời.

Anh thắp tình bằng thơ.

Thắp tình bằng sách.

Thắp tình bằng những cuốn sách anh tìm lại cho bằng hữu.

Và đôi khi, thắp tình bằng những việc nhỏ đến mức người được giúp có thể quên đi, nhưng người làm thì cứ âm thầm làm mãi.

... Người ta viết về một nhà thơ, nhưng điều hiện ra lại là một người hiền

Một trong những bài mở đầu cuốn sách là *Người Hiền Của Thời Nay* của Phạm Phú Minh. Hai chữ "người hiền" nghe tưởng đơn giản, nhưng đọc những trang viết về Thành Tôn, tôi thấy đó gần như là một chìa khóa để mở vào con người anh.

Phạm Phú Minh viết về cái tình của Thành Tôn đối với giới văn nghệ: chân thành, giản dị, có thực chất; không

thích kiểu cách, khách sáo, cũng không thích những người chỉ thích nói về mình. Nhưng anh có một tâm lượng rộng rãi để sống giao hòa với mọi người.

Một người như vậy trong giới văn nghệ quả thật hơi lạ bởi văn nghệ sĩ thường có cái tôi khá lớn. Mà cái tôi lớn thì đôi khi khó chứa thêm cái tôi của người khác.

Thành Tôn dường như đi theo chiều ngược lại. Anh có sách, nhưng không giữ sách cho riêng mình. Anh có bạn, nhưng không giữ bạn cho riêng mình. Anh biết một tác phẩm quý, thì nghĩ đến chuyện làm sao để người khác cũng còn được nhìn thấy nó. Có lẽ chính vì thế mà tình bạn của anh không dừng lại ở một vòng tròn nhỏ. Những trao đổi sách báo của Thành Tôn lan từ Little Saigon sang các tiểu bang khác, rồi sang nhiều quốc gia khác.

Đọc đến đây, tôi bỗng nghĩ: có những người sưu tầm sách để làm giàu thư viện của mình; Thành Tôn sưu tầm sách để làm giàu ký ức của nhiều người. Hai việc ấy nhìn bề ngoài giống nhau, nhưng trong lòng thì khác hẳn.

... Thành Tôn và cái thú "mê sách"

Trong *Một Đời Thắp Tình*, có hẳn một mảng rất đáng yêu về Thành Tôn và sách.

Song Thao gọi anh là "*Một Đời Mê Sách*".

Trần Yên Hòa cũng viết *Một Thời Làm Thơ, Một Đời Mê Sách*.

Trịnh Thanh Thủy viết về *Kho Sách Xưa Quí Hiếm Của Thành Tôn*.

T. Vấn lại viết về *Nhà Thơ Thành Tôn Và Những Quyển Sách Thủ Công*.

Chỉ nhìn những nhan đề ấy thôi cũng đã thấy một điều: người ta không thể viết về Thành Tôn mà bỏ qua sách. Sách đã trở thành một phần trong chân dung của anh.

Có người mê sách bằng cách đọc. Có người mê sách bằng cách mua. Có người mê sách bằng cách sưu tầm. Còn Thành Tôn thì hình như làm đủ cả ba, rồi làm thêm một việc nữa: *cứu sách*.

Có những cuốn sách cũ đã rách, đã mất bìa, giấy đã vàng, những trang sách có nguy cơ tan theo thời gian. Anh tháo từng trang, photocopy, cắt dán, sắp lại, rồi dùng kim chỉ, kéo, dao, thước để đóng thành một cuốn sách mới. Có khi những việc ấy được anh làm cho bạn bè ở xa tận Âu Châu hay Canada.

Đọc những dòng này, tôi không khỏi nghĩ đến một thứ nghề xưa: nghề giữ lại những gì đáng lẽ phải được giữ lại.

Ngày nay, một cuốn sách cũ có thể được scan trong vài phút. Một máy scanner tốt có thể làm việc mà trước kia một người phải mất hàng giờ. Nhưng có một điều máy móc không làm được. Đó là cái tình khiến người ta chịu bỏ công ra làm một việc không đem lại lợi ích vật chất nào cho mình.

... Có những bản "chế" mà lại thật hơn cả bản thật

Một câu chuyện trong sách làm tôi đặc biệt thích.

Có lần một giáo sư Trần Huy Bích đưa Thành Tôn một cuốn *Rừng Phong* cũ của Vũ Hoàng Chương. Thành Tôn phục chế thành nhiều bản giống hệt bản gốc để tặng bạn bè. Người nhận cầm một bản trong tay mà không thể phân biệt được đâu là bản nguyên thủy, đâu là bản phục chế.

Thành Tôn còn làm một việc khác: sưu tầm các bài thơ, bài viết của những tác giả đăng rải rác trên báo, rồi cắt, dán, sao chụp, sắp xếp, làm bìa, đóng lại thành một tập hoàn chỉnh để tặng chính tác giả. Đạm Thạch là một trường hợp như vậy; Nguyễn Chí Thiện, Nguyễn Bắc Sơn cũng được nhắc tới.

Tôi rất thích chữ "tặng" trong câu chuyện này bởi vì một nhà thơ thường mong tác phẩm của mình được người đời đọc. Còn Thành Tôn, bằng một cách rất riêng, đã giúp nhiều người có lại tác phẩm của chính họ.

Một người viết thơ. Một người giữ thơ. Một người phục hồi sách. Và một người trả lại sách cho người đã viết ra nó.

Đó là một vòng tròn thật đẹp.

... Có lẽ vì vậy mà tôi và Thành Tôn dễ tìm thấy nhau

Tôi cũng có một cái "tật" gần với cái "tật" của Thành Tôn: thích tìm lại những thứ tưởng đã mất.

Có những cuốn sách, những trang báo, những tác phẩm văn chương cũ, nếu không ai giữ thì rồi sẽ biến mất. Không phải vì chúng không đáng quý, mà chỉ vì thời gian vốn không có lòng thương người. Một thế hệ mất đi, một cái tủ sách bị dọn, một căn nhà đổi chủ, một gia đình không biết giá trị của những thứ cha ông để lại — thế là một phần ký ức văn học biến mất. Thành Tôn hiểu điều đó rất rõ và anh không đứng nhìn.

Có người sưu tầm sách để có một bộ sưu tập đẹp. Thành Tôn sưu tầm vì anh biết rằng một cuốn sách mất đi đôi khi không chỉ là một cuốn sách mất đi. Nó có thể là một tiếng nói mất đi. Một thời đại mất đi. Một người bạn mất đi. Một mảnh đời mất đi. Bởi vậy, khi đọc những trang viết về kho sách của Thành Tôn, tôi không thấy đó chỉ là chuyện của một người "ghiền sách". Đó là câu chuyện của một người có ý thức về ký ức.

Trịnh Thanh Thủy kể rằng Thành Tôn từng lang thang các tiệm sách cũ, những vỉa hè bán sách miền Nam cũ, tìm mua những tác phẩm của bạn bè và những tác giả anh yêu thích. Anh hiểu người viết đã khó nhọc thế nào để làm ra "đứa con tinh thần" của mình, và hiểu rằng vì hoàn cảnh mà nhiều tác giả không có điều kiện mua lại chính tác phẩm của họ.

Đó không còn là chuyện mua sách.

Đó là giữ hộ một phần đời của người khác.

... Thành Tôn của những người khác

Điều thú vị nhất của *Một Đời Thắp Tình* có lẽ nằm ở đây. Nếu chỉ có *Thắp Tình*, ta gặp Thành Tôn qua thơ. Nếu chỉ có những bài viết về sách, ta gặp Thành Tôn qua thú mê sách. Nhưng cả một cuốn sách gồm hàng chục tiếng nói thì khác.

Cung Tích Biền gọi anh là **"Người Đi Tìm Dĩ Vãng"**.

Trần Huy Bích kể về anh như một người tận tụy với sách cũ và việc phục hồi sách.

Trần Doãn Nho nhìn vào chiều sâu hiện sinh trong thơ Thành Tôn.

Võ Phiến nói về mưa và thơ.

Phan Xuân Sinh nhìn Thành Tôn từ tình bằng hữu và nhân cách.

Song Thao nhìn thấy một Thành Tôn mê sách.

Nguyễn Mạnh Trinh trở lại với *Thắp Tình* và nhà xuất bản Ngưỡng Cửa.

Trịnh Thanh Thủy đi sâu vào kho sách quý.

T. Vấn nhìn những quyển sách thủ công.

Khánh Trường gọi anh là người tình thủy chung với chữ.

Và còn nhiều người khác nữa.

Mỗi người cầm một chiếc đèn. Mỗi người soi một góc. Và nhờ vậy, người đọc nhìn thấy cả căn phòng.

... Nhưng dưới ngọn đèn ấy vẫn là một người cô đơn

Đọc thơ Thành Tôn, ta không chỉ gặp một người vui với bạn bè, với sách vở. Có một Thành Tôn khác. Một người hay tự hỏi về chính mình. Một người nhìn vào thân xác, vào cái tôi, vào đời sống và sự hiện hữu.

Trần Doãn Nho nhận thấy trong thơ anh một sự khắc khoải về mối ràng buộc giữa thân xác và tâm hồn, một thứ ám ảnh có chiều sâu triết học. Trong *Thắp Tình*, có những câu thơ rất khác với hình ảnh một Thành Tôn hiền lành, vui vẻ mà bạn bè thường kể:

"*Tôi cô đơn trong dáng thế con người*"

Cái hay là hai Thành Tôn ấy không hề mâu thuẫn. Một người có thể rất thương người mà vẫn cô đơn. Một người có thể có rất nhiều bạn mà vẫn có những căn phòng riêng trong tâm hồn không ai bước vào được.

Có lẽ chính vì từng biết cô đơn nên anh càng quý tình người. Và có lẽ vì hiểu sự mong manh của đời người nên anh càng muốn giữ lại những gì con người đã tạo ra.

Thơ và sách, vì thế, trong đời Thành Tôn hình như không phải hai chuyện. Chúng cùng phát xuất từ một nguồn: *tình yêu đối với con người và những dấu vết con người để lại*.

... Một tập thơ duy nhất và một đời không ngừng "làm sách"

Có một nghịch lý rất đẹp trong cuộc đời văn nghệ của

Thành Tôn. Anh xuất bản *Thắp Tình* năm 1969, và sau đó, anh không cần phải xuất bản thêm một tập thơ nào để người đời còn gọi anh là nhà thơ.

T. Vấn đã nhận ra điều này khi viết rằng hơn nửa thế kỷ trước, Thành Tôn tự mình trình bày bìa, sắp chữ, đạp máy in, đóng, cắt và phát hành tập thơ đầu đời; ngày nay, giữa thời đại kỹ thuật số, anh vẫn miệt mài với việc chụp, cắt, dán, đóng những trang sách cũ bằng đôi tay của mình.

Thật ra, nhìn kỹ thì thấy hai việc ấy giống nhau một cách lạ lùng. Năm 1969, anh làm sách để đưa thơ của mình đến với người đọc. Nhiều năm sau, anh làm sách để đưa tác phẩm của người khác trở lại với người đọc.

Ngày trước anh thắp tình bằng thơ của mình. Về sau, anh thắp tình bằng cách giữ thơ của người khác. Có lẽ đó chính là lý do nhan đề *Một Đời Thắp Tình* nghe rất đúng.

Không phải "một đời làm thơ".

Không phải "một đời mê sách".

Mà là *một đời thắp tình.*

... Một cuốn sách viết về Thành Tôn, nhưng cũng là cuốn sách về một thế hệ

Đọc đến cuối *Một Đời Thắp Tình*, tôi nghĩ cuốn sách này còn có một giá trị khác. Nó lưu giữ không chỉ Thành Tôn mà cả những người đã viết về Thành Tôn.

Nhiều người trong số họ đã trở thành một phần của lịch sử văn học Việt Nam hải ngoại. Có người đã mất. Có người đã đi rất xa. Có người giờ đây chỉ còn gặp lại được qua một bài viết, một bức ảnh, một bài thơ. Bởi vậy, cuốn sách có một lớp ký ức nằm phía sau lớp ký ức.

Ta đọc người ta viết về Thành Tôn nhưng đồng thời, ta lại gặp Cung Tích Biền, Võ Phiến, Đinh Cường, Du Tử Lê, Hoài Khanh, Phạm Cao Hoàng, và bao nhiêu khuôn mặt khác. Thành Tôn, vô tình hay hữu ý, đã trở thành một điểm hội tụ của một thế hệ văn nghệ sĩ.

Và cuốn sách này vì thế cũng là một thứ "album" bằng chữ của một thời.

... "Một đời" có khi không dài bằng một cuốn sách

Tôi nghĩ người ta thường hiểu "một đời" là một khoảng thời gian rất dài nhưng khi đọc *Một Đời Thắp Tình*, tôi lại thấy "một đời" có thể được đo bằng những thứ khác.

Bằng số người ta đã thương. Số cuốn sách ta đã giữ. Số lần ta giúp một người bạn. Số tác phẩm ta đã cứu khỏi bị mất. Số ký ức ta đã trao lại cho người khác. Và cuối cùng, bằng số người còn nhớ đến ta khi ta không còn ở đó.

Nếu đo bằng cách ấy, Thành Tôn có một "một đời" khá dài bởi vì có quá nhiều người trong cuốn sách này đã để lại một câu, một đoạn, một bài thơ, một bức ảnh, một kỷ niệm về anh. Và, tất cả những thứ ấy hợp lại thành một điều mà không một nhà thơ nào có thể tự mình viết được: chân dung của chính mình trong lòng bằng hữu.

... Ngọn lửa còn lại

Có lần tôi nghĩ về những công việc phục chế sách mà Thành Tôn đã làm.

Cắt.

Dán.

Sắp.

Đóng.

Khâu từng trang.

Những động tác rất nhỏ.

Rất chậm.

Trong thời đại mà người ta có thể làm hàng nghìn bản sao chỉ bằng một cái bấm nút, công việc ấy có vẻ như thuộc về một thế giới đã quá xa nhưng có lẽ chính vì vậy mà nó đáng quý bởi Thành Tôn không chỉ phục chế *hình hài của cuốn sách*. Anh phục chế cơ hội *để ký ức tiếp tục tồn tại*.

Một bản *Rừng Phong* được phục hồi. Một tập thơ của bạn được gom lại. Một bài thơ cũ được chụp lại. Một tạp chí tưởng đã tuyệt bản được tìm lại. Một tác phẩm của một người bạn được trả lại cho chính người ấy.

Mỗi việc chỉ là một đốm lửa nhỏ. Nhưng nhiều đốm lửa nhỏ thì thành một ngọn đèn. Và có lẽ đó là điều *Một Đời Thắp Tình* muốn nói, dù không cần nói thành lời: Một đời người có thể qua đi. Một tập thơ có thể cũ đi. Một trang giấy có thể vàng đi. Nhưng tình người, nếu có

người chịu khó giữ lấy, thì vẫn có thể truyền từ tay này sang tay khác.

Thành Tôn đã làm việc ấy bằng thơ. Bằng sách. Bằng đôi tay. Và bằng tình bạn.

Cho nên hôm nay, khi tôi mở *Một Đời Thắp Tình*, tôi không chỉ đọc một cuốn sách viết về một nhà thơ. Tôi gặp lại một người bạn. Một người bạn vong niên. Một người bạn cùng mê những thứ mà thời gian thường rất thích lấy đi. Và tôi chợt hiểu thêm một điều về chữ "*thắp*".

Thắp tình không nhất thiết phải làm một việc lớn. Đôi khi chỉ cần giữ lại một cuốn sách. Giữ lại một bài thơ. Giữ lại một cái tên. Giữ lại một kỷ niệm. Giữ lại một người bạn trong trí nhớ. Rồi trao nó lại cho một người khác.

Thế là đủ để một ngọn lửa không tắt.
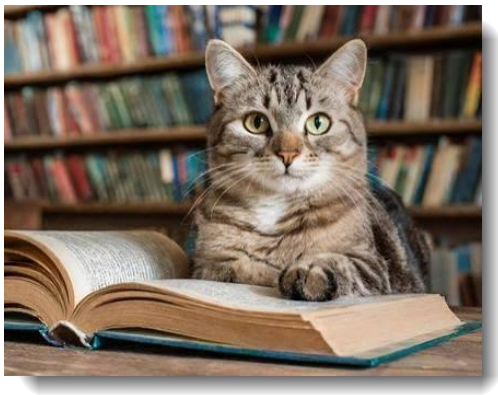
Thành Tôn đã thắp một ngọn lửa như thế và *Một Đời Thắp Tình* chính là một trong những ngọn đèn còn lại sau một đời người.